

Näkökohtia poliittisiin ja yhteiskunnallisiin kannanottoihin Veikko Huovisen tuotannossa

Alkusysäys

Nostan tässä katsauksessa esiin muutamia tuokioita ajan virrassa, jolloin Sotkamon forellin onkija heitti vieheensä politiikan sameisiin vesiin. Uskalias temppu, sillä Veikko Huovinenhan sanoi viihtyvänsä ”paremmin pikku koskilla, joissa asuvat iloiset kalat” (Studia Generalia -luennossa Helsingin yliopistossa 1968).

Muutamilla esimerkeillä koetan valottaa myös Huovisen yhteiskunnallista mielenmaisemaa, esimerkiksi suhdetta talouselämän keinottelijoihin, maanpuolustukseen, vastuuseen lähimmäisestä, sananvapauteen...

Entäpä sitten huumori. Eihän Huovisesta voi puhua mainitsematta huumoria. Toisaalta, on hän kirjoittanut myös aivan hymyttömiä tekstejä, jopa karmaisevia...

Ensimmäisten romaaniensa *Havukka-aho ajattelijan*, *Ihmisten puheitten*, *Rauhanpiipun ja Hamstereiden* vuoksi Veikko Huovinen miellettiin ilman muuta humoristiksi. Huumori on niin vaikea laji kirjallisuudessa, että olisi luullut kirjailijan olleen tästä tyytyväinen. Vaan ei, varsinkin myöhempinä vuosinaan Huovinen koetti syrjäyttää humoristi-nimityksen ja sanoi olevansa ”kirjailija, joka on käyttänyt myös huumoria tuotannossaan”.

Ymmärrettävästi on ollut kirjailijalle rasittavaa tuntea lukijoitten odotus: milloinkas taas saataisiin nauraa oikein kunnolla! Kuitenkin Huoviselle huumorin käyttö oli tyylikeino painavien asioiden esille tuomiseksi. Hänen nuoruusvuosiensa kirjallinen esikuva, **Pentti Haanpää**, vahvisti tätä ajatusta kirjeessään Huoviselle 24.5.1950. Kiiteltään saamastaan uuden kirjailijan esikoisteoksesta – novellikokoelmasta *Hirri* – Haanpää rohkaisi nuorta ylioppilasta huumorin käyttämiseen jatkossakin. Piippolan mestari kirjoitti, että ’huumorin varjolla voi sanoa isoja asioita’. Tuota lausetta Huovinen muisteli vuosikymmenten mittaan useasti.

Monille lukijoille, kriitikoille ja ehkä yliopistojen opettajillekin on kuitenkin tainnut käydä niin, että Huovisen kielen taituruus tunnustettiin ja huumorille naurettiin, mutta painava asia jäi vaille huomiota. Vai miten voidaan selittää se, että Veikko Huovista ei ole juurikaan noteerattu poliittisena ja

yhteiskunnallisena kannanottajana. Onpa jopa syytetty siitä, että hän on sivuuttanut yhteiskunnallisen todellisuuden!

Viimeksi mainittuun huitaisuun liittyen tyyppiesimerkinä olkoon ammattikriitikko, joka ei *Kasinomies Tom* -romaanin (Otava 1990) arvostellessaan kyennyt näkemään, mitä asiallista ja asiantuntevaa sanottavaa Huovisella oli maamme ylikuumentuneesta taloudesta 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Palaan siihen tuonnempana.

Esi-isien työ – vieläkö sitä kunnioitetaan?

Hirrin (WSOY 1950), neljä ensimmäistä novellia ovat: ”Nälkävuosina”, ”Tervansoutajat”, ”Hirri” (kertoii metsätyömies **Aapeli Heikkisestä**) ja ”Vanha kymmenottelija”. Näiden tarinoiden yhteinen motiivi on: **menneiden sukupolvien työn kunnioitus**. Johtuuko kirjailijan erinomaisesta historian tuntemuksesta vai mistä, mutta tuon kunnioituksen voi tuntea eräänlaisena taustavireenä kautta koko hänen tuotantonsa, silloin kun teksti liittyy Suomeen, suomalaisiin.

Ihmisten puheet -romaanissaan (WSOY 1955) Veikko Huovinen käyttää tosin tuota samaa kunnioitusta satiirin tekemiseen. Sukutilan omistaja Niemelä ja kiinteistöjen ostaja Arffman käyvät tonttikauppaa. Niemelä pyytää viittä sataa neliömetriltä, Arffman sanoo, että siinä on kaksi sataa liikaa. Niemelä perustelee kovaa hintaansa tilan historiaan liittyvillä raskailla vaiheilla:

”Kaskea poltettiin ja pettua syötiin. Sitten tuli halla ja vei kaiken. Vainolaiset polttivat talot ja raikasivat naiset. Niin, että en minä alle viidensadan voi myydä. Tässä maassa maksaa esi-isien veri ja hiki.

Arffman rohkeni edelleen tarjota kolmeasataa, vaikka maa sisälsikin noin arvokkaita höysteitä.

En minä sillä myy, sanoi isäntä. – Niin monessa polvessa on meidän suku raatanut, ollut velassa ja rakentanut poltetut talot, että jo kunnioitus esi-isiä kohtaan vaatii, ettei viidestäsadasta voi huojustaa.

Kunnioituksesta tontinmyyjän esi-isiä kohtaan Arffman tarjosi kymmenen markkaa lisää.”

Edellä oleva katkelma antaa hyvän kuvan Huovisen kaleidoskooppimaisesti toimivasta mielikuvituksesta ja huumorista. Kun näkökulmaa muutetaan, niin kuva saa uuden ilmeen tai asiat kiepsahtavat peräti nurin niskoin. Niemelälle esi-isien työn kunnioitus onkin vain kaupankäynnin väline, pelimerkki. Siinä nyt tonttikauppaa tekevät saman hengen lapset, ja se henki on ahneus. Niemeläänkin sopii romaanin alussa Arffmanista annettu määritelmä: ” – – **hänen ajatuksensa kiepahtaa vain markan tähden.**”

Niemelä on kylläkin sukutaustaltaan talonpoika, mutta moraalisessa mielessä hän on lukijan silmissä menettänyt kunniansa siirryttyään oikeastaan samaan ammattiin kuin Arffman, keinottelijaksi. Niin, paitsi jos lukija kuuluu niihin, joiden mielestä ”rahan tekeminen”, kun siihen avautuu mahdollisuus, on ihan OK, ja mahdollisuuden käyttämättä jättäminen on luuserimeininkiä.

Seuraava katkelma on kirjan alkulehdiltä ja se antaa Arffmanista asian ytimeen käyvän kuvauksen:

”Ennen sotia hänellä ei ollut mitään. Mutta hänen tätinsä jätti vaatimattoman perinnön, jonka Arffman sijoitti kahteen pommitusraunioiden peittämään kaupunkitonttiin. Sitten hän lainasi ja sijoitti ja voitti, sai takaajia, lainasi sijoitti ja voitti ja sai vieläkin suurempia lainoja, jotka hän sijoitti ja voitti.

Näin Arffman ratsasti otollisen ajankohdan valmistamalla inflaatio-orhilla, hyötyi toisten luhistumisesta ja siirsi kenenkään estämättä välillisesti omaan lompakkoonsa sadan vanhuksen vanhuudenturvan. Lihallisena olentona, mutta monenkaan näkemättä hän vain meni pankkiin ja otti vanhalta virkamieheltä, sairaalta leskeltä, työmieheltä ja sotainvalidilta, eikä pankkineiti kuitenkaan soittanut poliisille. Mitään hän ei rakentanut, ei kiveä kiven päälle, ei edes haltijapuuta. Häntä ei saa sanoa huijariksi, siitä pitää huolen virallinen syyttäjä.”

Ihmisten puheet on jossain määrin **Nikolai Gogolin** *Kuolleista sieluista* vaikutteita saanut kirkonkyläkuvaus, jossa henkilöiden valtava paljous antoi 28-vuotiaalle kirjailijalle mahdollisuuden luoda eläviä henkilöitä. Talouspolitiikkaan liittyen pankinjohtaja Jeistratoff tarjoaisi tavattoman herkullisia näkökohtia, mutta ei, kyllä tässä on riennettävä eteenpäin. Bisnesmiesten mielestähän aikakin on rahaa!

Osakekauppaa harjoittava kasinopeluri – yrittäjä vai keinottelija?

1980-luvun lopun ylikuumentunut talouselämä ja erityisesti pankkien suorastaan holtiton luotonanto saivat Veikko Huovisen tarttumaan jo nuorena miehenä käsittelemäänsä teemaan uudestaan ja kysymään: ”**Mitä on tämä hillitön rahan kanssa pelaaminen?**” Tätä lausettahan käytettiin näkyvästi kautta maan julkaistujen mainosten otsikoissa, kun romaani *Kasinomies Tom* (Otava 1990) ilmestyi.

Katkelma kirjan kertojaminän, entisen taideopiskelija Leo Bauerin kasinotaloutta koskevasta pohdiskelusta paljastaa, millainen on kasinotalouden menestyjä:

”Hän on loinen, finanssiasioihin perehtynyt tietomies, joka elää merkillisessä, epätodellisessa muovikuplassa numeroidensa, laskelmiensa, kaupantekojensa ja rahojensa kanssa. Hän soittaa puhelimella, käy pörssissä, lukee noteerauksia, ostaa vinkkejä lounailla ja palveluksilla, vaanii ja iskee.

Mitään hyödyllistä, käsin kosketeltavaa ei synny, raha siirtyy joltakin toiselta hänelle. Joku onneton häviää, hän voittaa. Hän saa pankilta lainaa, sijoittaa, valtaa nurkan tai koko pytingin. Joku häviää, romahtaa, menettää. Useimmiten häviäjä on säästäjä tai veronmaksaja, joka vielä ryhdikkäästi (tyhmyyttään?) koettaa elää vanhaa kunnon elämää maksaen veronsa ja velkansa ja sopeuttaen elämänsä tulojen mukaan.”

Kuva on pääpiirteissään aivan samanlainen, minkä nuori Huovinen loi 35 vuotta aikaisemmin kiinteistökeinottelija Arffmanista. *Kasinomies Tom*in keinottelija, Tom Johansson, on Arffmaniin verrattuna modernimpi ja liukkaampi, kaikkialle levittäytyvän tietokoneajan pörssihai, mutta perusolemus on sama: raha on tärkeintä ja sitä on saatava aina vain enemmän ja enemmän.

Huovinen kuvaa Tom Johanssonia selvästi leppeämmällä otteella kuin aikoinaan Ihmisten puheitten Kaapro Arffmania. Kirjailijan asenne kasinotalouteen tulee lukijalle kuitenkin selväksi. Oma kysymyksensä oli se, että lukijoitten joukossakin oli tietysti osakesijoittajia, jotka pitivät kyseistä toimintaa täysin normaalina taloudellisena toimintana.

Yksi tällainen kasinotalouteen myönteisesti suhtautuva taisi olla ammattikriitikko **Pekka Tarkka**, jonka murska-arvio *Kasinomies Tom*ista julkaistiin Helsingin Sanomissa 7.9.1990

jättiotsikolla ”**Junttihuumorin närhet riekkuvat rakentajien maassa**”. Katseenvangitsijana lähes sivun laajuudessa arvostelussa oli **Pekka Vuoren** taidokas karikatyyri **Arto Paasilinnasta** ja Veikko Huovisesta. Alaotsikko täydensi pääotsikkoa: ”Veikko Huovinen ja Arto Paasilinna puuhaavat Pääatalon yrittäjän kimpussa”. (Negatiivista kritiikkiä saa Huovisen rinnalla A. Paasilinnan teos ”*Hurmaava joukkoitsemurha*” (WSOY 1990). Tätä kirjaa en ole lukenut, enkä siksiäkään käsittele sitä tässä enempää.)

Mitä Pekka Tarkka tarkoittaa ”Pääatalon yrittäjällä”, käy selville heti arvostelun ensimmäisistä kappaleista:

”Suomalaisten suosikkikirjailija ylitse muiden, Kalle Pääatalo, on ihmisen yrittämisen ja rakentamisen kuvaaja. Hänen kirjoissaan Suomi vähä vähältä, talo talolta tulee valmiiksi eli päätyy vaikeuksien kautta voittoon.

Pääatalon sitkeän optimismin vaiheilla riekkuu pari närheä, hekin varsin suosittuja. He kertovat juttuja, pilailevat ja hulluttelevat.”

Kahden kirjan niputtaminen samaan arvosteluun kostautuu tuossa Tarkan viimeisessä lauseessa epätarkkuutena. Huovinen ei Kasinomies Tomissa nimittäin lainkaan hulluttele, ei kerro juttuja eikä pilaile. Kirjassa ei ole juuri huumoria, satiiria kylläkin, mutta siinäkin on alakuloisen huvittunut sävy. Kirja pilkkaa kerskakulutusta ja kasinotaloutta ja ihmisten elämäntapojen irtautumista reaalityodellisuudesta. Osakekeinottelija Tom Johanssonia ei mitenkään voi rinnastaa ”Pääatalon yrittäjään”.

Muutamaa kuukautta Kasinomies Tom -romaanin ilmestymisen jälkeen alkoi Suomessa taloudellinen lama, josta muodostui sodanjälkeisen Suomen pahin koetinkivi. 1990-luvun alun taloudellisesta taantumasta syöksyttiin syvään lamaan vuonna 1991. Lama osoitti, että Huovisen varoitus oli osunut aivan oikeaan, mutta tietysti – ehtiäkseen jotakin vaikuttaa – kirjan olisi pitänyt tulla vielä pari kolme vuotta aikaisemmin.

Laajasti kautta maan kuitenkin hämmästeltiin, kuinka Veikko Huovinen saattoi etukäteen nähdä, että ollaan vaarallisella tiellä? Oliko hänellä joitain ”näkijän” lahjoja? Ei sellaista kannata pohtia. Huovinen seurasi tarkasti uutisia ja tilasi kaikkien suurimpien puolueiden lehtiä. Kyllä niistä löytyi tarpeeksi aineksia Sotkamon Ajankohtaiselle Studiolle johtopäätösten tekemistä varten.

Pasifisti – mutta myös aseellisen maanpuolustuksen kannattaja

Rauhanpiippu (WSOY 1956) oli vielä tuolloin metsänhoitajanakin työskentelevän kirjailijan neljäs teos. Eli *Ihmisten puheitten* yhteiskunnallisesta satiirista siirryttiin pasifistiseen julistukseen.

Rauhanpiipun juoni on äärimmäisen tiivistetysti seuraava:

Supervalta Bandito (= Neuvostoliitto) hyökkää pienen naapurinsa Nefortan (= Suomi) kimppuun ja valloittaa tämän. Filosofin Petro Pacpipo onnistuu kersantti Milita Forton avustamana pakenemaan puolueettomaan naapurimaahan Mielkukoon (= Ruotsi). Pakomatkan kestäessä filosofi paasaa sopivissa sekä sopimattomissa tilanteissa rauhanaatteesta eli pasifismista.

Kirjan tarkasti luettuaan lukija tulee vakuuttuneeksi, että 29-vuotiaan kirjoittajan täytyy itsensäkin olla aatteellinen pasifisti. Ja niinhän Veikko Huovinen olikin. Se ei estänyt häntä kuitenkin samanaikaisesti olemasta isänmaallinen suomalainen, joka arvosti aseellista maanpuolustusta maahan tunkeutuvaa hyökkääjää vastaan. Tämä tulee selvästi ilmi *Rasvamaksan* (WSOY 1973) tarinassa ”Maat ja kansat”, jossa Lampaansyöjistä tutut Sepe ja Valtteri suunnittelevat erikokoisten valtioiden maanpuolustusta ja joukkojen mobilisointia innokkaasti ja asiantuntevasti.

Toinen esimerkki olkoon arvostava kuvaus sotaveteraani Ville Tapion mietteistä romaanissa *Lentsu* (Otava 1978):

”Ja vihollinen ei voittanut eikä tuhonnut tätä armeijaa. Yksikään divisioona ei antautunut. Eikä kyseessä ollut mikään leikkipuuha. Yli kahdeksankymmentä tuhatta kuoli ja puolensataatuhatta jäi invalideiksi. Ja vielä rauhan töihin palattuaan tämä ikäpolvi asutti lähes puoli miljoonaa siirtolaista, maksoi raskaat sotakorvaukset ja teki töitä sellaisella voimalla, että maa jälleenrakennettiin ja maa vaurastui.

Se oli Suomen paras nuoris- ja miesjoukko, eikä parempaa koskaan tule, vannoo Ville Tapio ja hymy, onnellinen hymy, väikähtää hänen kaidoilla kasvoillaan.”

”Eihän Huovinen ollut mikään poliittinen kirjailija!”

Olin Juhannuksen alla keräillyt tai merkannut – tätä kirjoitusta varten – ehkä pari sataa kohtaa Huoviselta, kun puhelin soi ja vanha Ruoveden aikainen ystävä kyseli, mitä puuhailen nykyään. Kun kerroin laativani tekstiä, jonka aiheena ovat poliittiset ja yhteiskunnalliset kannanotot Veikko Huovisen tuotannossa, paljon kaunokirjallisuutta lukeva ystäväni ällistyi: ”Miten sinä nyt siitä, eihän Huovinen ollut mikään poliittinen kirjailija!” Olisi tehnyt mieleni laukaista kuin Hietanen *Tuntemattomassa sotilaassa*: ”Kuka päästä tommotti suustas!” En kuitenkaan ryhtynyt puhelimesta väittelemään asiasta, mutta sain ystäväni tokaisusta kimmokkeen pohtia tarkemmin, mihin tuollainen perin juurin virheellinen näkemys voi perustua.

Yhtenä syynä voi olla Veikko Huovisen vivahderikas, yllätyksellisiä ja epäsovinnaisia ilmauksia käyttävä kieli. Tähän samaan asiaan viittaa kirjailija itsekin *Humusavotta*-teoksen (Otava 1976) päiväkirjamerkinnässään 20.2.1975. Hyvänä esimerkkinä Sotkamon mestarin tunnetusti värikkäästä kielestä käy romaanista *Lentsu* (Otava 1978) löytyvä kuvaus **Juho Kusti Paasikivestä**:

”Jos sodanjälkeisen valtiollisen elämän kunnioitettu vanha törö päästi höplähuuliensa kautta karjumaisen rintäänensä kuuluville, niin tuota alkufilmiä katsottiin elokuvateattereissa ihan kummissaan, pelokkaan kunnioituksen vallassa.”

Katkelma on huomion arvoinen paitsi värikkyydessään, myös siksi, että se vie lukijan keskelle sodanjälkeistä todellisuutta. 1950-luvulla – Paasikiven toisella presidenttikaudella – oli tavallista, että elokuvateattereissa esitettiin ennen illan elokuvaa ajankohtaisista katsauksista koostuvia alkufilmejä. Niissä saattoi olla tehtaiden vihkimisiä, laivojen vesillelaskuja, urheilukatsauksia, välähdyksiä valtiovierailuista tai kuvia **Armi Kuuselasta** tai **Inga-Britt Söderbergistä**. Alkufilmin huippukohta saattoi olla katkelma vaikkapa jostain tasavallan presidentin radiopuheesta. Paasikiven itsevarma ja rosoinen ääni oli tehnyt Huoviseen vaikutuksen, koska hän muisteli vuosikymmeniä myöhemmin aivan muussa yhteydessä : **”Oli se vain komeata, kun Paasikivi rönkäisi radiossa: kansalaiset, medborgare!”**

Niin, niin, kiivasluontoinen Juho Kustihan se oli, joka alkoi takoa mielestään poliittisesti typerälle Suomen kansalle kalloon, ettei Suomen ulkopoliitikka saa enää koskaan käydä Neuvostoliiton intressejä vastaan. Sitä opetusta jatkoi sitten menestyksekkäästi jonkin verran sutkiluontoisempi **Urho Kaleva (Kekkonen)** ja lopulta peräti neljännesvuosisadan ajan. Siitä suomalaisten ja neuvostokansojen

välisen ystävyyden edistämisestä, kanssakäymisen lisäämisestä ja suhteiden lujittamisesta – kun ystävyysmiehet oikein vauhtiin pääsivät – saimme sitten kuulla ja lukea niin paljon ja pitkään, että se alkoi heikompiavatsaisilla jo ”syömyksiä ellostella”.

Eikähän Huovis-Veikko voinut pitkään vastustaa kiusausta, vaan hän kirjoitti hölmöläistarinaa muistuttavan parodian kahdesta naapuruksesta, jotka loputtomasti toistelivat suhteittensa lujittamisen tärkeyttä. Tarina nimeltä ”Hyvät ystävykset” ilmestyi ensimmäisessä lyhyitten erikoisten kokoelmassa nimeltä *Kuikka* (WSOY 1963). Onneksi juttu oli niin hyvin naamioitu, ettei sitä kai huomattu lainkaan sen paremmin Tamminiemessä kuin Tehtaankadullakaan.

Vaan sitten tuli jotain pysäyttävää. Neuvostoliiton elokuussa 1968 tapahtunut Tšhekkoslovakian miehitys oli aggressio, joka kauhistutti eri maiden ns eurokommunistejakin. Meillä neuvostopanssareiden vyöryminen Prahaan järkytti ehkä erityisesti Tasavallan presidentti Urho Kekkosta. Sosiaalidemokraattinen pääministeri **Mauno Koivisto** itki kuultuaan miehitysuutisen varhaisena aamuhetkenä 21.8.1968. Tavallisten kansalaisten mieleen muistui syksyn 1961 noottikriisin hyytävät tunelmat; vaatisiko N-liitto taas YYA-sopimukseen vedoten sotilaallisia konsultaatioita. Itärajalla taidettiin jo höristellä korvia: ei kai rajan takaa alkanut kuulua panssarivaunujen telaketjujen kolinaa...

Poikkeuksellinen matkakertomus

Olihan Veikko Huovisessa epäilemättä jonkin verran oppimestaria, mutta ainakin sosiaalinen omatunto – vaiko etiäinen – sanoi hänelle, että nyt kansa tarvitsee nauruterapiaa.

Hän matkusti marraskuussa turistina Leningradiin ja kirjoitti siitä matkakertomuksen Suomen Kuvalehteen. Jutun nimeksi tuli ”Talvituristi Leningradissa” ja lehti julkaisi sen 3.1.1969.

Matkan alkupuolella – heti kun Vainikkala on jäänyt taakse – käydään bussin penkillä ”rauhankeskustelu” kahden kaveruksen välillä. Toinen näistä on Huovinen. Tai hetkinen. Kun keskustelu on vakavasta ja todellisesta aiheestaan huolimatta kaunokirjallinen luomus, niin onko oikeampaa sanoa, että keskustelijat ovat tarinan kertojaminä ja hänen kaverinsa.

Rauhankeskustelu kyseenalaistaa tai lukijan näkökulmasta riippuen asettaa Suomen ja Neuvostoliiton yhä syventyvän ystävyyden ja yhä lujittuvan luottamuksen vakuuttelut naurunalaiseksi.

Kirjailija käyttää naivismin pumpuliin käärittyä satiiria samalla tavoin kuin viitisen vuotta aikaisemmin julkaistussa ”Hyvissä ystävyksissä”. Kaverusten rauhankeskustelussa toistetaan uudestaan ja uudestaan miten mukavaa olisi, jos venäläiset eivät enää koskaan hyökkäisi Suomeen niin kuin Talvisodassa, tai miten minä nauttisinkaan, jos venäläiset ei koskaan miehittäisi Suomea niin kuin Tšekkoslovakiaa. Ja aina kaveri vakuuttaa: olisi se mukavaa – – tai: minä kans nauttisin.

Ja sitten, sanamuotoja hiukan muuttaen:

”Kunpa ei koskaan enää venäläisissä heräisi epäluuloja suomalaisia kohtaan, sanon. – Niin, niin kuin tshekkejä kohtaan.

Tuskinpa ne siellä Kremlissä meitä epäilee, sanon. – On ne niin suuren tyylin miehiä siellä Kremlissä, ettei ne meitä epäile.

Se on hyvä kansa, tämä Suomen kansa. – Niin on, sanon. Ja herratkin on hyviä.

On ne, sanoo kaveri. – Kekkoesta minä tykkään. Se suojelee meitä.

Niin suojeleekin, sanon. – Ja Koivisto kans suojelee.

Niin. Kekkonen se aina ratkaisee pulmat.

Se herättää venäläisissä luottamusta, sanon.

Ja Ahti Karjalainen kans, sanoo kaveri.

Terävä kaveri, terävä kaveri siinä, sanon.”

Huovinen kiinnittää ironista huomiota epäsiisteihin kylämaisemiin ja rötiskömäisiin rakennuksiin, joita voi bussin ikkunasta havaita Leningradia lähestyttäessä. Käytännön miehen silmä huomaa puhelin- ja sähköpylväisiin liittyvän kätevän ratkaisun maantien varrella:

”Venäläinen tuntuu ratkaisevan lahoamisongelman upottamalla maahan ensin noin 5 – 6 tuuman läpimittaisen betonipilarin, johon sitoo puupylvään rautalangalla, niin ettei puupylväs koske ollenkaan maahan.”

Monia muitakin vastaaventyyppisiä huomioita tulee matkakertomuksessa esille. Taitavasti Huovinen siteerailee Gogolin *Kuolleita sieluja* kuvatessaan tienvarsinäkymiä. Häntä ei siis voida syyttää itänaapurin halventamisesta, kun se on Gogol, joka kertoo:

”Tshitshikov huomasi kaikkien puutalojen olevan erikoisen ränsistyneitä, hirret olivat vanhoja ja mustia. – – – Katetut ja kaidepuilla varustetut parvekkeet, joita ties mistä syystä tehdään joskus venäläisiin rakennuksiin, olivat kallellaan ja ilkeästi mustuneet.”

Venäläisestä vessanpytystä Huovinen kertoi kyllä sitten ihan itse. Ja millä tavalla! No tietenkin huovismaisen hienotunteisesti, mutta tosiseikkojen esilletuomista kavahtamatta:

” – – tyhjennysaukko on pöntön etuosassa, kun taas pöntön laajahko taempi osa on huomattavan ylhäällä, muodostaen aivan kuin eräänlaisen ylätasanteen. Juuri tälle ylätasanteelle ilmestyy kansantuote. Huuhteluvesi vie kansantuotteen pöntön etuosassa olevaan kloakkireikään.”

Nämä esimerkit osoittavat, että Huovinen ei matkakertomuksessaan noudattanut esimerkiksi Oy Yleisradio Ab:n ohjelmissa – vaikkapa Naapurineljänneksessä – tuolloin vallitsevaa ehdottoman korrektia ja kunnioittavaa linjaa kuvatessaan Neuvostoliiton taloutta ja politiikkaa.

Uskon sekä Huovisen että Suomen Kuvalehden päätoimittajan odottaneen vuoden 1969 ensimmäisten viikkojen aikana jonkinlaista reagoitua Tamminiemen tai Tehtaankadun suunnalta. Mitään ei kuitenkaan kuulunut. Mutta yksi huomautus itänaapurista tuli.

”Neuvosto-Karjala” -lehdessä numero 31/1969 ilmestyi kirjailija **Antti Timosen** arviointi Huovisen matkakertomuksesta. Timonen ei kiellä Leningradin ympäristön mökkien rähjäisyyttä, mutta sanoo, että löytyy niitä Ryysyrannan Joosepin mökkejä Kainuustakin. Erikoisesti Timosta on ärsyttänyt ”venäläisen vessanpöntön arvoitus” ja hän arveleekin Huovisen viettäneen suurimman osan vierailuajastaan vessassa. Matkakertomuksen alkuosan ”rauhankeskustelu” on Timosen mielestä liian kevytsävyinen ja viittaus Tshekkoslovakian miehitykseen ”parjaava”.

Aivan kuin suomalaista YYA-liturgiaa lainaten Timonen sanoo kuitenkin, että valtaosa Suomen kansasta on sanoillaan ja teoillaan osoittanut, että siihen voi luottaa. Kuitenkin löytyy silloin tällöin voimia, **”jotka yrittävät istuttaa ohdakkeita kansojen välisen ystävyyden ruusutarhaan”**.

”Talvituristi Leningradissa” julkaistiin myös lyhytten erikoisten kokoelmassa *Mikäpä tässä* (WSOY 1969). Sen loppuun Huovinen liitti myös Antti Timosen arvioinnin referoituna. Huovinen myöntää Antti Timosen olevan ihan oikeassa, **”hänen näkökulmastaan katsottuna nimittäin”**. (Tämä Huovisen kommentti panee ajattelemaan, oliko Timonen saanut jostain käskyn kirjoittaa moittiva arviointi Huovisesta, vai vaatikko hänen oma ”aatteen palonsa” laatimaan oikaisun.)

Huovinen lopettaa asian käsittelyn todella ”huovismaisesti”:

”Olen syvästi katunut ajattelematonta tekoani, ja julkaisenkin nyt matkakertomuksen tyypillisenä tapauksena siitä, miten toiveita herättäväkin kirjailija saattaa harhautua alhaisiin tekoihin.”

Vastaisku suomettumiselle: *Rasvamaksa*

Leikattiin vuosi 1973. Jotkut tutkijat ovat sanoneet, että juuri tuo vuosi oli vaaran vuosiksi nimettyjen 1970-luvun alkuaikojen vaarallisin.

Vasemmiston piirissä oli tuolloin muotia jakaa ihmiset edistyksellisiin ja taantumuksellisiin. Kaikkein edistyksellisin ja äänekkäin joukko olivat SKP:n stalinistinen radikaalisiipi, joita kotkalaisen johtajansa **Taisto Sinisalon** mukaan kutsuttiin ”taistolaisiksi”. Taistolaiset ihailivat avoimesti Neuvostoliittoa ja se näkyi heidän lehdessään Tiedonantajassa räikeästi. Tilasin 70-luvulla Rovaniemellä asuessamme mm Tiedonantajaa. Kerran siinä raportoitiin laveasti jotain kommunistien mielenosoitusta. Lehden koko keskiaukeaman yli levittäytyi suuri otsikko: **”Otto-Ville Kuusisen tie on meidänkin tiemme.”**

Veikko Huovisen syksyllä 1973 julkaistun *Rasvamaksa* -teoksen alussa olleet ihmissyöntijutut lähinnä vain hämmästyttivät minua, mutta ensilukemisella huomioni kiinnittyi ”Postia” -nimisen jutun hulvattoman hauskaan julkilausuman allekirjoittajien nimiluetteloon, joista varsinkin seuraavat synnyttivät YYA-liturgiaan liittyviä parodisia mielikuvia:

- Jari Solidaarikkala
- Toivo Luottamuksela
- Sigurd Syvennykselä
- Hj. Ystävyys-Lavenuksela

- Lars Kiiپیجی-Julkilausumus
- C. Politisches-taidesuuntauksela
- Willy Tasa-arvokkala
- Rauha Itämeri-Ystävyksekälä
- U. Tuulenhaistamala

(On sanottu, että tuo viimeisin nimi oli ärsyttänyt erityisesti Urho Kekkosta.)

Toisinajatteluun taipuvaisille ja vallitsevaa poliittista suuntausta kritisoiuille lukijoille herkulliset mielikuvitusnimet antoivat tarpeellista terapiaa poliittiseen ahdistukseen ja joka tapauksessa vapauttavaa naurua.

”Lahtari ja punikki” -tarina varoittaa kärjistävästä poliittista vastakkainasettelua väkivallan asteelle. Se on rauhanpuolustajan eli pasifistin huolestunut varoitus, jonka motiivina olivat sitkeästi liikkeellä olleet huhut vallankumoushankkeista ja innokkaimpien taistolaisten keräämistä mustista listoista. Itsekin kuulin tällaisista vuosia myöhemmin ystäväältäni, joka oli opiskellut sosiologiaa 1970-luvun alkuvuosina Tampereen yliopistossa.

Vasta vuosikymmenien jälkeen saimme historian tutkijoilta ja Supoltakin kuulla, ettei näillä äärimmäisyyshemisillä olisi ollut minkäänlaista mahdollisuutta toteuttaa utopistisia suunnitelmiaan. Mutta ei ajan merkkejä seuraava Huovinen voinut sitä tietää silloin, kun tilanne oli päällä. Yhteiskunnallista ilmapiiriä tuo taistolaisten toiminta kuitenkin myrkytti ja herätti tavallisissa kansalaisissa pelkoa, koska NKP (= Neuvostoliiton kommunistinen puolue) tuki taistolaisia eli SKP:n (= Suomen kommunistinen puolue) vähemmistösiipeä voimakkaammin kuin **Aarne Saarisen** johtamaa enemmistö-SKP:tä

Rasvamaksan 19:stä jutusta vain viisi oli selkeästi poliittisia, sanoisinko toisinajattelijan puheenvuoroja. Nämä kirjan loppupuolelle peräkkäin sijoitetut lyhyet erikoiset olivat:

- Ammattimainen puolueenhaukkuja
- K:n projektin työtätekevät toimihenkilöt tuomitsevat sosiaalidemokraattisen pyrkyrin
- Postia
- Lahtari ja punikki
- Nyt siirtomaita valtaamaan

Näistä viimeksi mainitusta jutusta nostan esiin kohdan, joka antaa osuvan kuvan siitä, miten Veikko Huovisen sosiaalinen omatunto imee eetoksensa kansamme historiasta. Siis katkelma lyhyestä erikoisesta Nyt siirtomaita valtaamaan:

”On kuoltu kyläkunnittain nälkään, sodittu lumessa ja pakkasessa, nähty talojen palavan. Millä vaivalla on erämaita asutettu, miten on suolivyötä kiristetty, kävelty pitkiä matkoja, soudettu, keräilty huonoja heiniä soiden laiteilta ja tuhrattu pimeissä pirteissä päreen valossa lumituiskun ujeltaessa nurkkajuuressa loputonta lauluaan...

Ja nyt, kun hellittämättömän työn ja suomalaisen insinööritaidon ansiosta elämän olosuhteet ovat parantuneet, nuorisoa närästyttää. Omatuntonsa väräjää herkästi riiston takia, mutta aikansa kuluksi silti ajavat autoa, pujottelevat lasikuituksella, hiihtävät vesisuksella perämoottorin perässä, kiihdyttävät Hondaa ja Kawasakia, heiluvat diskossa, juoda törsäävät ja imevät huuli törrollä huumesavuketta... Ja nämä sitten puhuvat riistosta. Taitavat vanhempiaan riistää, noita, jotka ovat nähneet entisen maailman ja tuntevat nyt mykkää tuskaa valheen meressä...”

Tässä siirtomaa-jutussa Huovisen anarkistinen logiikka kulkee siihen malliin, että kun kerran syytetään riistämisestä, niin ruvetaanpa sitten toimimaan suurvaltojen malliin. Ilkikurisesti hän ehdottaa, että Suomi valtaisi Monacon ja kuvailee yksityiskohtaisesti, miten se tapahtuu. Islannin valtausta kaavaillessaan Huovinen sanoo jalomielisesti, että islantilaiset saisivat tietysti itse hallita maataan, mutta taka-alalla toimisi suomalainen neuvonantaja. Ja sitten suometumisesta kyllänsä saanutta lukijaa hytkäyttävä lause:

”Näinhän tapahtuu hyvin usein nykymaailmassa, pieni kansa näyttää näennäisen itsenäiseltä, mutta todellisuudessa suurvallan neuvonantaja hallitsee sitä...”

Paljon muitakin silloisen poliittisen valtavirran vastaisia heittoja, mielipiteitä, kannanottoja Rasvamaksasta löytyy, mutta ehkä nämä esimerkit jo riittävät.

Miekkailua sanan säilällä: Liimatainen vastaan Huovinen

Aivan varmasti Veikko Huovinen joutui poliittisia satiirejaan kirjoittaessaan ajattelemaan, mitä maan suvereeni johtaja, Urho Kekkonen, ajatteli hänen kirjoituksistaan. Viime talvi -teoksen päiväkirjamerkintä sanoo asian suoraan 19.11.1998:

Minä kyllä kunnioitin häntä ja pelkäsinkin, jopa odotin joskus myllykirjettä.”

Ehkäpä juuri Rasvamaksan ilmestymisen jälkeisinä viikkoina Huovinen odotteli kirjettä tulevaksi Tamminiemen mylläritä. Vaan ei sitä tullut. Sen sijaan Suomen Kuvalehdessä julkaistiin 14.12.1973 nimimerkki Liimataisen koko sivun täyttävä kolumni ”Suomalaista huumoria jaloimmillaan”, jossa perinpohjaisesti teiltiin Rasvamaksan alussa olleet kaksi ihmissyöntijuttua. Liimatainen oli tyyliä tavoitellut satiiria, mutta kun teksti huokui inhoa ja vimmaista tuomitsemisen halua, ei tekstiin voinut tulla satiirin kepeyttä ja ilkamointia. **”Harvoin saa lukea niin vihan kiihtämää arviointia”**, kiteytti Huovinen.

Kun sittemmin on varmistunut, että nimimerkki Liimataisen takana oli Urho Kekkonen, niin olennainen kysymys tämän puheenvuoroni kannalta on, eikö Kekkonen tosiaan lukenut – ei edes silmäillyt – Rasvamaksan muita juttuja, kuten hän väittää.

Huovinen ei tätä uskonut, vaan kirjoittaa vastineessaan, 21.12.1973:

”Liimatainen väittää, ettei vielä ole lukenut kirjan muita juttuja, peläten pettyvänsä loistavan avauksen jälkeen. Saanee arvata, eiköhän tuo ole kuitenkin ihan pikkuisen, aivan vähän vain, selaillut teosta. Kymmenen sormeja ja välikäsien neljät- viidetkymmenet sormet ovat arasti hyväille jalon kirjan lehtiä. Onkohan siinä perää, että Liimataisella on välikädet kainalon alla. Hiihtäessäkin voi kirjoittaa puheita ja kolumneja...”

Olipa siinä todella lehdistö- sekä kirjallisuushistoriallisesti ainutlaatuinen debatti: Tasavallan presidentti ja kainuulainen kirjailija sanallisessa miekanmittelössä.

Sananvapaus – puolustamisen arvoinen asia

Suomettumisen ajan tutkijat tulevat varmasti vielä kiinnittämään huomiota Rasvamaksan poliittisiin juttuihin, joihin olen tässä voinut tehdä vain joitakin pieniä viittauksia. Huovinenhan osoitti kylmäpäistä rohkeutta noustessaan puolustamaan totuutta olosuhteissa, joissa kokonaan valheeseen ja

väkivaltaan perustuva supervalta yritti syleillä pienen naapurinsa kuoliaaksi. Tietysti: parempi tuo syleily kuin miehitys, jonka uhriksi Tshekkoslovakia joutui, mutta vaaransa karhun ylivoimaisessa halauksessakin oli. Professori **Veli Merikoski** – jouduttuaan Kekkonen myllykirjeen kohteeksi vuonna 1975 yhtenä ”saatanan tunareista” – ilmaisi asian jotenkin niin, että Suomessa on enää vain eläkeläisillä sananvapaus. Muut eivät uskalla puhua eikä pukahtaa, koska pelkäävät asemansa vaarantuvan. Merikoski kirjoitti: Näin on tultu siihen, että ”jokaisella kansalaisella on salainen ja julkinen mielipide”.

Mistäs tällainen tilanne on tuttu? No, pelottavimmin Stalinin vainojen ajan Neuvostoliitosta 1930-luvulta, mutta yleisemminkin kaikkialla, minne neuvostoimperiumi ulottui. Tämän päivän Venäjällä – Putinin diktatuurissa – ilmiö on vallitseva. Se, että selvisimme suomettumisen ajoista ilmeisesti vähäisin moraalisin tappioin, on osaltaan Veikko Huovisen ansiota. Hän uskalsi satiirisesti julistaa: **katsokaa, keisarilla ei ole vaatteita!** Tällä hän tarkoitti lähinnä Neuvostoliittoa ja sitä millainen valheen valtakunta se oli! (Tämän taustoittaminen ja perusteleminen vaatisi niin paljon tekstiä, että se on jätettävä toiseen yhteyteen.)

Huovinen sanoo Veitikka-teoksensa esipuheen lopussa:

”Kirjoitin tämän siksi, että ihmiset osaisivat nauraa ja epäillä.”

Ja hiukan myöhemmin:

”Naurakaa hulluille pedoille ajoissa. Nauru vapauttaa – nauru suhteuttaa asioita.”

Heikomman puolella

Mutta kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ihmiset – syrjäytyneet, köyhimmät ja vammaiset – eivät pysty seuraamaan maailman tapahtumia, tai eivät jaksaa. Sellaistenkin puolella Huovinen on ja antaa heille täyden ihmisarvon. Muistamme tietysti *Koirankynnen leikkaaja* -romaanin (Otava 1980) päähenkilön Mertsu Vepsäläisen, joka on sotainvalidi. Toinen hyvä esimerkki on *Talvituristin* (WSOY 1965) jälkimmäisen novellin, ”Poikien talviretken”, metsätyömies Vilho Heiska. Vilho on syrjäkylän köyhän mökin poika. Hän tympääntyy sotaväessä ”korppien ja muiden sotaherrojen komentoon” ja lähtee sotilaskarkuriksi ja jää lopulta tietenkin kiinni.

Novellin lopussa on pari väläystä, jotka tekevät kunniaa kainuulaiselle kansankulttuurille. Vilhon äiti tahtoo välttämättä tarjota kahvit poikaa pidättämään tulleille luutnantille ja konstaapelille. Kun Vilhoa sitten viedään, naapuri Ate Lustola hoihkaisee perään rohkaisevasti: **”Terve, Vilkki. Tule pian takaisin, täällä sinua kyllä odotetaan.”** Veikko Huovinen tunsi Sotkamossa ja Kuhmossa monta perukan taloa ja arvosti niiden asukkaita. Senpä takia hän onnistuikin kuvaamaan perukan yksinkertaista ja kömpelökäytöksistä poikaa niin uskottavasti.

Aloitin siitä, että Veikko Huovinen kunnioitti menneitten sukupolvien työtä. Herkän sosiaalisen omantunnon omaava ihminen kokee, että hänen velvollisuutensa on olla jatkamassa tuota menneitten sukupolvien työtä, äärimmilleen pelkistetysti: auttamassa muita ihmisiä. Kuulostaa hienolta, mutta mitä se käytännön elämän loputtomasti vaihtelevissa tilanteissa kulloinkin tarkoittaa, se onkin kiperä kysymys.

Romaanissa *Lemmikkieläin* (WSOY 1966) Veikko Huovinen esittelee tilanteen, joka huipentuu painajaismaiseksi näyksi:

Romaanin toinen päähenkilö, upporikas suurteollisuuden omistaja Johnson rakastaa **Antonio Vivaldin** musiikkia. Eräänä iltana Johnson istuu olohuoneessaan ja kuuntelee Vivaldia. Ensin esitellään Johnsonin suhde Vivaldiin:

”Kaiken aikaa kun soi, ajatteli hän säveltäjää omassa ajassaan, oman kohtalonsa ahdistuksessa, tulkitsemassa näkemystään. Johnson antoi kasvot, vartalon ja ilmeet säveltäjälle, jonka kuvaa hän ei ollut koskaan nähnyt. Ja hän rakasti häntä, puhui hänelle ja kulki hänen kanssaan yhtä matkaa.”

Sitten Johnsonin näky (kirjassa sivun mittainen) tiivistettynä. Aina Vivaldia kuunnellessaan Johnsonin mieleen tuli kuvitelma, jossa hän oli Vivaldin kanssa kävelyllä keskiaikaisessa kaupungissa. He kohtasivat aina eräällä torilla viisi raajarikkoa kerjäläistä. Nuo vaikeavammaiset rammat huusivat heille uudestaan ja uudestaan, armoa, armoa, herrat – – armoa, armahtakaa meitä!

”Mutta heillä ei ollut antaa mitään. Vivaldi vastasi vain kerran toisensa jälkeen, ääni vavahdellen: ”Viittaaan sävellyksiini. Olen säveltäjä.”

Matkien häntä, Johnson sanoi heille: ”Viittaaan teollisuusyrityksiini. Olen teollisuusmies.”

Tätä kohtaa lukiessani näen aina Huovisen seisomassa Vivaldin ja Johnsonin rinnalla noiden rampojen kerjäläisten edessä. Huovinen sanoo:

”Viitataan kirjoihini. Olen kirjailija.”

Humusavotta, kirjailijan päiväkirja päättyy 31.12.1975 – siis uuden vuoden aattoiltana merkintään: **”Muita päätöksiä en tee kuin että lupaan kirjoitella.”**

Se lupaus todella piti. Kirjailija jatkoi kirjoittamistaan vielä 32 vuotta. Häneltä julkaistiin noina vuosina vielä hyvän matkaa kolmattakymmentä kirjaa. Viimeisimmäksi jäi vuonna 2007 julkaistu Pojan kuolema, joka oli luultavasti taitelijan koko uran henkisesti raskain tehtävä. Paitsi oman surun purkaminen kirjoittamalla, taiteilijan motiivina oli myös auttaa muita vastaavaan tilanteeseen joutuneita perheitä, erityisesti lapsensa menettäneitä äitejä ja isiä.

Rohkaisevia terveisiä koti-Suomeen tuonpuoleisesta

Lopuksi menemme vuoteen 1992, jolloin Suomi täytti 75 vuotta. Kuskat-kokoelmassa, joka ilmestyi kylläkin vuotta myöhemmin, oli Huovismaisesti yllättävä lyhyt erikoinen nimeltä ”Meidän jälkeemme vedenpaisumus”. Siinä ollaan taivaassa! Juttu on kirjoitettu näytelmän muotoon. Ja henkilöt ovat: Paasikivi, **Mannerheim**, **Tanner** ja Kekkonen. Kekkonen ja Tannerkin ovat taivaassa – no tottahan toki – taas hyviä ystäviä, niin kuin olivat olleet ennen Jatkosodan aikana tapahtunutta välirikkoaan.

Lempeästi hymyilevän taivasfantasian loppukohtauksessa neljä suurta suomalaista toivottavat onnea 75 vuotta täyttävälle isänmaalle.

TANNER: Me neljä olemme tuskan ja vaivan sinetein liittyneet Suomen kohtaloihin. Kaikkemme olemme antaneet.

MANNERHEIM: En unohda Suomen sotaveteraaneja. En ole nähnyt vertaisiaan sotilaita.

KEKKONEN: Kuulepa, Juho-Kusti, sinä se aina sanoit kauniisti puheittesi lopussa. Muistatko vielä?

PAASIKIVI: No minulla oli usein tapana lopettaa puheeni sanoilla:

**Eletty eilinen päivä, tämä päivä tähän asti,
neuvon Jumala huomiseen pitää.**

KEKKONEN: Just, niin sinä aina sanoit.

PAASIKIVI: Toisen presidenttikauteni päättyessä 1956 sanoin puheeni lopuksi vanhan krenatöörin sanoilla: ”Jumala synnyinmaata varjelkoon.” (pyyhkii silmiään)

KEKKONEN: Juuri niin sinä sanoit. Siellä kaukana maa pyörii ja siellä on maamme Suomen- ja Pohjanlahden kainalossa metsineen, järvineen ja tuntureineen. Onnea 75-vuotiaalle tasavallalle.

(Nousevat seisomaan, Mannerheim tekee kunniaa.)

Huovismaista mielikuvitusta käyttäen voimme ajatella, että kyllä nuo entiset hyvät johtajamme nytkin seuraavat asioita sieltä jostakin ja toivovat Nato-Suomelle kaikkea hyvää, kun nyt olemme turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa ottaneet uuden suunnan.